

فصلنامه بین المللی قانون یار

License Number: 78864 Article Cod: 2018Y3N8A28 ISSN-P: 2538-3701

تحلیل آزادی مشروط زندانیان بر اساس قانون مجازات اسلامی

(تاریخ دریافت ۱۳۹۷/۱۱/۱۵، تاریخ تصویب ۱۳۹۸/۰۲/۱۲)

حامد افشار

چکیده

گاه خشم و عدم کنترل آن می‌تواند در دسرهای بزرگی در زندگی پدید آورد که گاهی اوقات جبران ناپذیر است. پرخاشگری و پائین آمدن آستانه تحمل مردم پدیده‌ای است که در جامعه ما شایع شده است. با توجه به توسعه و پیشرفتهای مختلف در سطح جامعه و بروز مشکلات جدید از جمله ترافیک، آلودگی هوا، معضلات و مشکلات اقتصادی مردم، تحمل و صبر جامعه در مواقع مختلف بسیار پائین آمده که این قبیل مسائل باعث وقوع جنایت و زندانی شدن فرد می‌گردد که با در نظر گرفتن امتیازاتی از جانب قانونگذار، باعث دلگرمی فرد و خانواده اش خواهد شد و نشان دهنده حمایت جامعه از مردم خواهد بود. امروز، اگرچه نمی‌توان گفت این مجازات (سلب آزادی) به طور کلی مطرود شده است اما باید اذعان داشت که هدف مهم و اساسی آن، یعنی اصلاح بزهکار با شکست مواجه گردیده است. (لازرژ، ۱۳۷۵، ص ۹۵) اما مجازات حبس علی‌رغم همه انتقاداتی که متوجه آن شده، هنوز هم به عنوان یک واقعیت انکار ناپذیر تلقی می‌شود. هنوز هم افرادی هستند که سلب آزادی رفت و آمد و محدودیت در بعضی از آزادی‌های آنها لازم بوده است.

۱۸۹

بخش اول: کلیات

آزادی مشروط به منزله پاداشی است برای حسن سلوک و رفتار محکوم علیه در ایام اقامت خود در زندان، به این لحاظ آزادی مشروط زندانی را تشویق می نماید که در دوران محکومیت، از خود حسن اخلاق نشان دهد و مقررات زندان را به موقع اجرا گذارد و در حقیقت آزادی مشروط وسیله ای است برای تامین و استقرار نظم و آرامش در داخل زندان، تا در پناه آن بتوان برنامه های آموزشی و توان بخشی را در محیط زندان به نحو مطلوب به موقع اجرا گذاشت. در قانون مجازات اسلامی تعریفی از آزادی مشروط بیان نشده است اما حقوقدانان در کتب مختلف، تعاریف متفاوتی از آن بیان داشتند که به برخی از آنان اشاره می شود.

۱- آزادی مشروط به این معناست که ادامه آزادی مطلق محکوم علیه، مقید و منوط به حسن رفتار و متابعت از مقررات قانونی و درخواست و دستورات دادگاه برای دوران آزادی مشروط و حتی زمان بعد از آزادی می باشد (دپارتمان حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۸۶، ص ۲۸۲)

۲- آزادی موقت محکوم به حبسی که مدتی از دوره محکومیت خود را طی کرده و با شرایط پیش بینی شده در قانون، قابلیت آزادی بقیه مدت مجازات را بدست آورده است، لذا در صورت اجرای شرایط، آزادی او قطعی و الا محکومیت بطور کامل اجرا می گردد (نوربها، آزادی مشروط در ماده ۳۸ ق.م.ا).

۳- عده ای نیز آزادی مشروط را به رها نمودن موقت و مقطعی محکوم علیه قبل از انقضا معمولی مجازات او در صورت حائز بودن شرایط آن تعریف کرده اند. بر طبق این مفهوم، آزادی مشروط معافیت از اجرای مجازات نمی باشد بلکه یک آزمون تشویقی بوده برای ورود به مرحله آزادی مطلق در صورتیکه آزاد شده بتواند از تعهدات قبل از آغاز آن موفق بیرون آید (علی آبادی، ۱۳۵۲، ج ۲، ص ۳۵۷)

۴- منظور از آزادی مشروط آنست که مجازات محکوم علیه قبل از اتمام مدت آن معلق گردد و محکوم علیه در طی دوره ای مورد آزمایش قرار گیرد تا هرگاه رفتار وی مطلوب و پسندیده بود مطلقاً آزاد شود و چنانچه معلوم شود که محکومیت جزایی وی را متنبه نکرده است باقیمانده

مجازات در حق وی اجرا گردد. به علاوه، به مناسبت رفتار ضد اجتماعی اخیر هم شدیدتر مورد مجازات قرار گیرد. (باهری، ۱۳۸۰، جلد دوم، ص ۴۶۴)

۵- در تعریف کاملتر چنانچه برخی قوانین نیز نوشته اند می توان گفت: آزادی مشروط عبارتست از صدور حکم آزادی محکوم علیه از حبس یا تبعید توسط دادگاه صادر کننده حکم محکومیت قطعی با رعایت شرایط مقرر در قانون، با این قید که محکوم علیه در مدت معین که قانون مشخص کرده است باید مواردی را رعایت کند تا آزادی او قطعی گردد (همتی، ۱۳۸۵، ۶۳)

۶- تعلیق مدنی، از مجازات سلب آزادی به شرط تعهد جدی محکوم علیه به، باز اجتماعی شدن را آزادی مشروط گویند. (اخوت، ۱۳۸۵، ص ۱۲۴ و جعفری لنگرودی، ۱۳۸۷، ص ۳۲ و ایمانی، ۱۳۸۲، ص ۱۵)

طبق ماده ۵۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ « در مورد محکومیت به حبس تعزیری، دادگاه صادر کننده حکم می تواند در مورد محکومان به حبس بیش از ده سال پس از تحمل نصف و در سایر موارد پس از تحمل ثلث مدت مجازات به پیشنهاد دادستان یا قاضی اجرای احکام با رعایت شرایط مقرر در این ماده حکم به آزادی مشروط صادر کند.

بند اول: اهداف و فواید آزادی مشروط

در این بند به بررسی اهداف و فواید نهاد آزادی مشروط به شرح ذیل می پردازیم. مجازات در اهداف متفاوت خود بیش از هر چیز به اصلاح مجرم توجه داشته و شخص زندانی، امیدوار به آینده خود و نیازمند به یاری دیگران جهت بازگشت به جامعه است. آزادی مشروط نیز با این اهداف هماهنگ است. از این رو، در بررسی اهداف آزادی مشروط می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- هدف از تعیین مجازات اصلاح و تربیت شخص مجرم برای زندگی در جامعه است. بنابراین، در صورتی که این هدف قبل از اتمام مدت محکومیت تحقق یابد ادامه بازداشت زندانی خلاف منطق و عقل و دربردارنده خطراتی است که در صورت استمرار حضور زندانی در محیط زندان بوجود می آید. به علاوه نظام جزایی با اعطای آزادی مشروط به مجرمی که دارای شرایط مساعد

است در مخارج عمومی زندان صرفه جویی می کند و راه را برای اصلاح مجرمین دیگر باز می نماید. دلیل دیگر اینکه وجود نهاد حقوقی آزادی مشروط خود می تواند انگیزه مؤثری در اصلاح و تربیت اجتماعی مجرمین باشد. چون بنا به فرض، زندان برای غالب افراد محیطی رنج آور و ناراحت کننده است پس امید به آزادی مشروط می تواند نقش مهمی را از نظر تربیت زندانی و تشویق او به حسن رفتار داشته باشد. (صانعی، ۱۳۵۲، ج ۲، ص ۳۰۳)

۲- آزادی مشروط به محکوم علیه فرصت می دهد تا با پیوستن به اجتماع و حس تلخی زندان، که آن را درک نموده است دوباره شخصیت اجتماعی خود را بدست آورد. همیشه هدف جامعه از مجازات مجرمین تنبیه آنان نبوده بلکه در کنار هدف تأدیب و تنبیه مجرم، اصلاح و باز اجتماعی شدن او نیز مورد توجه جامعه است و این احساس ندامت و پشیمانی باعث عدم تکرار بزه می گردد. چون محیط نامتعادل زندان باعث این تجربه گردیده است.

۳- در زندان افرادی حضور دارند با کوله باری از تخلف و کسب مهارت در این زمینه که با زندانیان تازه وارد و یا با افرادی که مرتکب تخلف نشده، ولی به علت اشتباه قضایی محکوم به مجازات حبس شده اند، ممارست نموده و انتقال تجربه می نمایند. بنابراین، آزادی مشروط خود بهترین انگیزه ای است برای محکومین در زندان تا از خود حسن سلوک و رفتار نشان داده و مقررات زندان را رعایت نمایند تا از این مسئله رهایی یابند (آخوندی، ۱۳۶۹، ج ۳، ص ۱۰۴).

۴- هدف از آزادی مشروط تشویق محکومین به حبس است به اشتغال و فراگیری آموزشهای فرهنگی و حرفه ای و حفظ نظم و آرامش زندان تا در نهایت از اثرات مخرب زندان محفوظ بماند. باید دید که چه مجازاتی مجرم را متنبه خواهد کرد و جامعه چگونه در امان خواهد بود. گاهی اتفاق می افتد که صرفاً تهدید مجرم برای عدم ارتکاب جرم بعدی نه تنها کافیست بلکه شرط لازم عدم تکرار است چنین مجرمی نباید زندان را ببیند و این سلب آزادی فقط باعث لغزش و خطای بعدی او خواهد شد اما اگر او را به زندان بیافکنند و ترس و هراس او از زندان رفع گردد در نهایت مرتکب جرم جدیدی شده و کم کم به مجرم خطرناک تبدیل خواهد شد پس نیاز است که کمی ملایمت در قانون باشد تا حضور مداوم در زندان باعث تنفر و جبران و انتقام از جامعه

نگردد. البته آزادی مشروط باعث دوباره اجتماعی شدن و عدم پاشیدگی خانواده می شود یعنی فرصتی به متهم می دهد که جبران مافات کند.

۵- آزادی مشروط نهادی است که با مطمح نظر قرار دادن امکان اصلاح محکوم علیه و ارائه طریق در جهت جلوگیری از تکرار جرم، در واقع کانالی است که با قرار گرفتن محکوم در آن و توجه به تمهیدات آن، محکوم محبوسی که دارای حسن اخلاق و نادم از عملکرد گذشته است با رجعت مجدد به موقعیت قبل از محکومیت هر چند پس از تحمل نصف از مجازات حبس، منتفع از اجتماع، زندگی و نیز حقوق متعلقه گردد، محکوم مجبور است برای رهایی از بازداشت، قوانین مدونه را رعایت کرده و پس از آزادی نیز برای مدتی طبق شرائط مقرر عمل کند (شامبیاتی، ۱۳۷۶، ج ۲، ص ۴۹۶).

۶- آزادی مشروط باعث بازسازی محکوم می شود. گاهی پیش می آید که مجرم قبل از خاتمه دوران محکومیت، اصلاح شده و دیگر بار به فکر ارتکاب جرم نمی افتد در این حالت دیگر نیازی نیست که مجرم بقیه مدت محکومیت خود را در زندان بسر برد چرا که هدف از مجازات که همان اصلاح و بازسازی فرد محکوم است فراهم شده و منطقی دلیلی بر ادامه حبس زندانی وجود ندارد به همین جهت شایسته است وی بطور مشروط آزاد گردد و اگر در آزادی مرتکب جرم جدیدی نگردد و به توصیه و دستورات دادگاه عمل کند آزادی او قطعی میگردد و الا مجددا روانه زندان شده تا مابقی دوران محکومیت خود را تحمل کند در واقع آزادی مشروط مرحله جدیدی بین زندان و آزادی کامل بوده و حداقل متضمن این مزایاست که محکومین به جرایم، ضمن اقامت کم و بیش طولانی در محیط زندان، به کمک برنامه های اصلاحی و تربیتی به تدریج آماده بازگشت به جامعه شده و در نتیجه از خطراتی که ورود بدون قید و شرط و ناگهانی یک زندانی به جامعه بوجود می آورد جلوگیری می کند.

۷- از نظر سیاست کیفری آزادی مشروط با هدف جلوگیری از تکرار جرم بنا نهاده شده است (زراعت، ۱۳۸۵، ج ۲، ص ۲۵۰).

۸- در آزادی مشروط، سلب آزادی تبدیل به مقید شدن آزادی می گردد و فرصتی را برای محکوم علیه فراهم می کند تا تحت مراقبت قضایی یا اداری، اهلیت اجتماعی خود را باز یابد (زراعت، ۱۳۸۵، ج ۲، ص ۲۵۰).

۹- آزادی مشروط باعث می شود که در مخارج عمومی کشور صرفه جویی شده و به افراد صالح جامعه، هزینه های گزاف نگهداری زندانی تحمیل نگردد در غیر اینصورت افراد جامعه ناچارند به طور غیر مستقیم این هزینه ها را متقبل شده و این وجوه، بی جهت حرفه افراد گردیده که حقوق جامعه را نادیده گرفته اند.

۱۰- آزادی مشروط وسیله ای برای تامین حسن رفتار زندانی، پس از آزادی از زندان است چه او با ترس از بازگشت مجدد به زندان خود را ممنوع از تکرار جرم می یابد و بدینسان مجبور می شود که در داخل زندان حرفه ای بیاموزد تا بعد از آزادی بتواند بدان اشتغال ورزد.

بند دوم: فواید آزادی مشروط

فواید آزادی مشروط عبارتند از: ۱- کاهش جمعیت کیفری زندانها ۲- فراهم سازی زمینه بازگشت به جامعه ۳- کاهش هزینه های دولت ۴- تاثیر مثبت بر عملکرد فرد در زندان ۵- ابزار مقابله برای تکرار جرم ۶- صرفه جویی در بودجه عمومی کشور ۷- انطباق با هنجارهای جامعه ۸- حفظ بنیان خانواده. در ذیل به بررسی این موارد پرداخته می شود.

الف: کاهش جمعیت کیفری زندانها: در رابطه با آزادی مشروط امری که حائز اهمیت است این بوده که تمام کشورها در حال حاضر در صدد کاهش جمعیت کیفری زندانیان می باشند. در استانداردهای بین المللی که توسط سازمان ملل هر ساله ارائه می گردد، تعداد بالای افراد حاضر در زندانها، نمایان گر وضعیت نامناسب آن جامعه به شمار می رود. به عنوان مثال در بسیاری از پیش فرض ها در این مورد، تعداد زیاد زندانیان نمایان گر ناکار آمد بودن قوانین و همچنین بازدارنده نبودن مجازات به شمار می رود. لذا در این فرض وجود آزادی مشروط و گسترش اعطای آن به زندانیان مختلف باعث کاهش جمعیت کیفری و به طبع باعث بهبود استانداردهای جهانی مربوطه در این زمینه می شود.

ب: فراهم سازی زمینه بازگشت به جامعه: آزادی مشروط زندانیان فرصتی است که پیش از پایان دوره محکومیت به محکومان به حبس داده می شود. در این فرض نکته ای که حائز اهمیت است این امر می باشد که زندانی می تواند زودتر از موعدی که قرار بوده به جامعه باز گردد در آغوش اجتماع قرار گیرد. بدیهی است که حضور در اجتماع و جامعه به عنوان یک غنیمت برای

فردی که در زندان است به شمار می رود. لذا بهره گیری از آزادی های فردی و امکاناتی که در جامعه برای افراد فراهم می شود با اعطای آزادی مشروط محقق می گردد

ج: کاهش هزینه های دولت: در رابطه با این مورد، یکی از موارد مشترک در بین همه دولتها این است که دولتها مسئول حفظ استانداردهای لازم برای زندان ها می باشند. فردی که به عنوان زندانی در زندان گذران عمر می کند دارای حقوقی است. مسئولین زندان موظف هستند که برای زندانیان تغذیه مناسب، بهداشت فردی مناسب و امکانات تفریحی فراهم نمایند. که این امر مستلزم هزینه هایی برای دولت است. لذا کاهش تعداد زندانیان، ارتباط مستقیم با کاهش هزینه های دولت دارد بدین معنا که در فضائیکه همه دولت ها به فکر کاهش هزینه های خود به هر طریقی می باشند، اعطای آزادی مشروط یکی از ابزارهای مهم در این زمینه به شمار می رود. (معاونت آموزش قوه قضائیه، ۱۳۸۶)

د: تاثیر مثبت بر عملکرد فرد در زندان: یکی از دغدغه های مدیران زندان ها، حفظ امنیت در محیط زندان است. در صورتی که زندانیان خود ناظر بر عملکرد خویش می باشند. بدیهی است که زندان دارای فضایی مناسب تر و مساعدتر جهت زیست همگانی خواهد بود در این فرض چنان چه زندانی گام اول خویش را در اصلاح خود بردارد و رفتاری متناسب با قوانین و مقررات زندان از خود نشان دهد این امر باعث می گردد دادستانی هم با همکاری مسئولان زندان و دادگستری با درخواست آزادی مشروط او موافقت نموده و همکاری لازم را در این زمینه خواهد داشت. که این مورد به عنوان یک بازی برد برد برای طرفین محسوب می شود. بنابر تفاسیر فوق اجرای آزادی مشروط یکی از موارد مهم تشویق زندانیان به کار، حفظ نظم و آرامش، حسن سلوک و خوش رفتاری با دیگران محسوب می گردد. و از اثرات سوء محیط زندان تا حدودی جلوگیری نموده و در اصلاح و تربیت زندانیان نیز در بین مرحله زندان و آزادی بسیار موثر و مفید است. لذا اعطای آزادی مشروط یک نوع گذشت، بخشش، کرامت و سخاوت مقامات قضایی محسوب نمی شود بلکه آزادی مشروط حقی است که قانونگذار به واجدان شرایط اعطا کرده و مرحله ای از اجرای روشهای اصلاحی و تربیتی محسوب می گردد.

ه: ابزار مقابله برای تکرار جرم: یکی از موارد بسیار مهمی که به عنوان فایده و ثمره آزادی مشروط به شمار می رود این است که آزادی مشروط باعث ایجاد انگیزه و تشویق زندانیان به نشان

دادن مستمر حسن اخلاق می شود و در عین حال ابزار مهر و شفقت نسبت به کسانی است که در دوران حضور در زندان متنبه شده و از عملکرد خود در گذشته نادم گردیده اند. (همتی، ۱۳۸۵، ص ۱۰)

بخش دوم: نظریه‌های مشورتی آزادی مشروط

- نظریه مشورتی ۷/۶۲۲۰ ۱۳۶۵/۱۰/۳۰، شرط استفاده از آزادی مشروط رضایت مدعی خصوصی ملاک نیست.

- نظریه ۷/۷۶۰۵ ۱۳۷۳/۱۲/۱۰، پس از احراز قطعیت محکومیت، علت ارتکاب جرم جدید، می توان حکم به اجرای بقیه مجازات حکم مورد آزادی مشروط داد.

- نظریه ۷/۵۲۹ ۱۳۷۲/۲/۲۱، تعدد جرم مانع از استفاده آزادی مشروط نیست.

- تحول تاریخی آزادی مشروط

از جمله نهادهایی که در تحولات اخیر حقوق جزایی به وجود آمده، آزادی مشروط با هدف اصلاح و تربیت مجرم و حمایت از جامعه است که ریشه در تحولات قانون جزای سال ۱۹۳۰ ایتالیا دارد. در قانون جزای ایتالیا، حتی برای کسانی که محکوم به حبس ابد هستند در صورت گذشت ۲۸ سال می توانند از آزادی مشروط استفاده کنند و عموماً به آزادی مشروط به عنوان یک مزیت نگاه می شود که زندانیان می توانند با رعایت شرایطی از آن استفاده کنند. در ایالات متحده آمریکا، آزادی مشروط که Parole نامیده می شود در همه ایالات و در نظام فدرالی پذیرفته شده است و هیاتی به نام «هیات آزادی مشروط» در این کشور وجود دارد که درباره آزادی مشروط زندانی در حدود مقررات قانونی تصمیم می گیرند. پس از اعمال آزادی مشروط، فرد آزاد به حال خود گذاشته نمی شود؛ بلکه معمولاً تحت نظر و مراقبت «مامور آزادی مشروط» باقی می ماند. در انگلستان اجرای این تاسیس حقوقی موفقیت آمیز بود و تحت عنوان روش تدریجی ایرلندی مورد استفاده قرار گرفت. در فرانسه قبول آن به کندی صورت گرفت تا این که تحت تاثیر افکار مکتب تحقیقی، از ۱۴ اوت ۱۸۸۵ تصویب و به صورت یک تاسیس همگانی لازم الاجرا شد. سپس نخستین بار با اقتباس از قوانین جزایی فرانسه در سال ۱۳۳۷ با تصویب قانون راجع به آزادی مشروط

زندانیان وارد نظام کیفری ایران شد. به موجب ماده واحده این قانون هر کس برای بار اول به علت ارتکاب جنحه یا جنایت به مجازات حبس محکوم شده بود، تحت شرایطی می‌توانست از آزادی مشروط استفاده کند. این قانون بعدها وارد قانون مجازات اسلامی شد و آخرین بار در سال ۱۳۷۷ اصلاحاتی روی آن انجام گرفت. در ایران، قانونگذار شرایط اعطاء آزادی مشروط را به شرح ذیل تعیین نموده است:

- پیشینه کیفری: محکومیتی که برای اولین بار به علت ارتکاب جرمی به مجازات حبس محکوم شده باشد.

- تحمل قسمتی از مجازات: در جرائمی که کیفر قانونی آنها بیش از سه سال حبس است مجازات را و در جرائمی که مجازات آنها تا ۳ سال حبس است نصف مجازات را گذرانده باشد.

- طرز کار و رفتار رضایت بخش باشد: محکوم در مدت اجرای مجازات مستمراً حسن اخلاق نشان داده باشد.

- ظن ارتکاب جرم در آینده نباشد: از اوضاع و احوال محکوم پیش بینی شود که پس از آزادی دیگر مرتکب جرمی نخواهد شد.

- جبران ضرر و زیان: تا آنجا که استطاعت دارد ضرر و زیانی که حکم دادگاه یا مورد موافقت مدعی خصوصی واقع شده پردازد یا قرار پرداخت آنرا بدهد.

- پرداخت جزای نقدی: در مجازات حبس توأم با جزای نقدی مبلغ مزبور را پردازد و یا با موافقت دادستان ترتیبی برای پرداخت داده شده باشد.

- مقام صلاحیتدار برای صدور حکم آزادی مشروط: جهت پیشنهاد آزادی مشروط رئیس زندان محل گذراندن محکومیت و رئیس دادگستری شهرستان یا استان محل بایستی سوابق کیفری و تحمل قسمتی از مجازات را تأیید کند. دادگاه صادر کننده دادنامه محکومیت قطعی در صورت احراز شرایط مذکور می‌تواند حکم به آزادی مشروط صادر نماید.

در صورت انحلال دادگاه صادر کننده حکم، صدور حکم آزادی مشروط از اختیارات دادگاه
جانشین است.

- طبق ماده ۳۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰: صدور حکم آزادی مشروط منوط به
پیشنهاد سازمان زندانها و تأیید رئیس دادگستری شهرستان یا استان است.

- در بند ج ماده ۷۴ پیشنهاد آزادی مشروط جزو وظایف شورای طبقه بندی که به ریاست رئیس
زندان و معاونین و عضویت مسئولین فرهنگی و انتظامی و قضائی زندان و یک نفر متخصص علوم
جرم شناسی تشکیل می شود قید گردیده است.

- تعیین شرایط: دادگاه صادر کننده حکم می تواند شرایطی به شرح زیر در متن حکم قید کند:

- سکونت در محل معین

- خودداری از سکونت در محل معین

- خودداری از اشتغال به شغل خاص

- معرفی نوبه ای خود به مراکز تعیین شده و امثال آن

- مدت آزادی مشروط: مدت آزادی مشروط به تشخیص دادگاه کمتر از یکسال و زیادتر از ۵
سال نخواهد بود.

- لغو حکم آزادی مشروط: در صورت تخلف آزاد شده از شرایط مذکور در متن حکم یا
ارتکاب جرم مجدد، بقیه محکومیت وی به حکم دادگاه صادر کننده حکم به مرحله اجرا در می
آید.

انتقاد: مفاد مواد مربوط به آزادی مشروط مورد ایراد است زیرا شرط اول استفاده از آزادی
مشروط منوط به محکومیت برای اولین بار است و حق استفاده از آزادی مشروط، از محکومیتی
که تکرار جرم دارند سلب شده است در صورتی که هدف از اعطاء آزادی مشروط، عادت دادن
محکومین به محیط عادی اجتماعی است در این مورد این سوال پیش می آید آیا محکومیتی که
تکرار جرم دارند چگونه برای سازگار بودن و تطبیق دادن رفتار خود با محیط آزاد باید تربیت و

اصلاح شوند؟ آنان که امیدی به استفاده از آزادی مشروط را ندارند طرز کار و رفتار آنان چه نتایج خواهد داشت؟ اعطاء آزادی مشروط یکی از اصول مهم اجرای روشهای اصلاحی و تربیتی و عادت دادن زندانیان به کار و رفتار و کردار نیک است جامعه نباید کسانی را که تکرار جرم دارند مطرود تلقی نماید تمام محکومین، باید برای زندگی عادی اجتماعی ترغیب و تشویق شوند. ایراد مهمتر اینکه از اوضاع و احوال محکوم نمی توان پیش بینی کرد که پس از آزادی دیگر مرتکب جرمی نخواهد شد. تاثیر عوامل فردی و اجتماعی در ارتکاب جرائم قابل پیش بینی حتمی و قطعی نیست.

بخش سوم: آزادی مشروط با عفو و نظام نیمه آزادی

در این بخش نهاد آزادی مشروط با دو نهاد عفو و نظام نیمه آزادی مقایسه می گردد.

بند اول : آزادی مشروط و عفو

مفهوم عفو در همه نظام های کیفری دارای جایگاه ویژه ای است. نظام های جزایی از این نهاد حقوقی برای برای تجدید نظر در مجازات محکومانی استفاده می کنند که ادامه ندادن به مجازات آنها، از خود مجازات آنها به صرفه تر است. در کشور ما نیز عفو دارای شرایط ویژه ای است و بررسی اختصاری عفو پیش از بیان افتراق آن، با آزادی مشروط مفید فایده خواهد بود. عفو در یک معنای کلی به دو نوع عمومی و خصوصی تقسیم می شود. عفو عمومی به موجب قانون اعطا می گردد و عفو خصوصی که فقط ناظر به مجازات است توسط بالاترین مقام در کشور ما این امر با پیشنهاد رئیس قوه قضائیه و تائید مقام معظم رهبری صورت می گیرد. در واقع، عفو عمومی از مجازات لغو تعقیب است و عفو خصوصی از موجبات لغو مجازات و در عفو عام قانونگذار که خود مرجع تعیین جرم و مجازات می باشد با وضع قانون جدید وصف مجرمانه را از اعمالی که جرم بوده منع می کند و در عفو خاص با اعمال گذشت، تمام یا قسمتی از مجازات بخشیده می شود. آزادی مشروط دارای تفاوت هایی با عفو است که در ذیل به آنها اشاره می گردد:

۱ - آزادی مشروط تنها اختصاص به مجازات حبس تعزیری دارد اما عفو چنانچه از قانون پیداست می تواند ناظر به انواع مجازات باشد.

۲- درخواست عفو توسط مجرم یا خانواده او به کمیسیون عفو و بخشودگی تسلیم و در نهایت با پیشنهاد رئیس قوه قضائیه و موافقت مقام معظم رهبری تأیید می گردد ولی در آزادی مشروط مجرم با رعایت تشریفات قانونی و پیشنهاد سازمان زندانها و با حکم دادگاه اعطا می گردد.

۳- در آزادی مشروط مجرم باید نصف یا ثلث مجازات را تحمل نموده تا از آن برخوردار گردد این در حالی است که عفو تابع سپری مدت معینی نیست.

۴- در عفو برخلاف آزادی مشروط که دارای ضوابط و شرایط مشخص و مندرج در قانون است هیچ گونه شرایطی موجود نیست به گونه ای که عفو حتی شامل مجازات اعدام نیز می شود.

۵- یکی دیگر از تفاوت های عفو و آزادی مشروط این است که در آزادی مشروط اجرای مجازات معلق می شود یعنی چنانچه ذینفع در آزادی مشروط، بر خلاف شرایط و ضوابط حاکم بر اعطای آن عمل نماید به منزله این است که این فرد شایستگی اعطای آزادی مشروط را ندارد فلذا می بایست بقیه مدت حبس خود را سپری نماید در حالی که در عفو، مجازات به طور کامل متوقف می شود و به استناد تبصره ۳ ماده ۱۰ آئین نامه کمیسیون عفو و بخشودگی برای محکومانی که تقاضای آنها از طرف کمیسیون عفو رد شده است پیشنهاد مجدد عفو در صورتی بلا مانع است که علت رد منتفی شده باشد.

۶- با توجه به موارد فوق می توان خاطر نشان ساخت که آزادی مشروط یک نوع عفو نیست بلکه نهاد ویژه ای مختص حبس می باشد که به مثابه ارفاق برای متهم است و از نهاد عفو کاملاً مجزاست. در این زمینه عده ای معتقدند که نهاد عفو بسیار کاراتر از آزادی مشروط است چراکه ممکن است در آزادی مشروط، فرد تظاهر به اصلاح نماید اما در نهاد عفو بررسی به صورت بسیار جزئی صورت می پذیرد.

۷- تفاوت آخر این دو نهاد این است که عفو از صدر اسلام تا کنون استمرار داشته است و به عنوان اندوخته ای گرانبهاست که میراث اسلام به شمار میرود در حالی که نهاد آزادی مشروط یک نهاد مستحدث به شمار می رود.

بند دوم: آزادی مشروط و نظام نیمه آزادی

با توجه به اینکه نظام نیمه آزادی در سال ۱۳۹۲ وارد قانون مجازات گردیده است لذا به مقایسه آن با نهاد آزادی مشروط به شرح ذیل می پردازیم.

۱- نظام نیمه آزادی شیوه ای است که بر اساس آن محکوم می تواند در زمان اجرای حکم حبس، فعالیت های حرفه ای، آموزشی، درمانی و نظایر این ها را در خارج زندان انجام دهد ولی در آزادی مشروط این موارد بنا به حکم دادگاه بعد از آزادی زندانی صورت می گیرد نه در حین تحمل حبس.

۲- قانونگذار در نظام نیمه آزادی در حبس های تعزیری درجه پنج تا هفت، سپردن تأمین را شرط استفاده از این نظام دانسته در حالی که در آزادی مشروط اخذ تأمین مناسب موضوعیتی ندارد.

بخش چهارم: نقش زندان و جامعه در قبال آزادی مشروط

در این بخش به بررسی اینکه زندان در قبال آزادی مشروط و همچنین جامعه در قبال آزاد شده چه نقشی را ایفا می کنند پرداخته خواهد شد.

بند اول: نقش زندان در قبال آزادی مشروط

به موجب ماده ۲۰ آئین نامه سازمان زندانها اظهار نظر و تصمیم و بررسی و قبول تقاضای زندانی از وظایف شورای طبقه بندی زندانها که ریاست آن را رئیس هر زندان بر عهده دارد در نظر گرفته شده، پس نقطه آغازین آزادی مشروط از زندان صورت می گیرد و همچنین بنده ماده ۲۲ آئین نامه مزبور پیشنهاد تصویب شده از سوی شورای طبقه بندی را به مرجع قضایی، فقط از طریق رئیس زندان موجه دانسته است و قبول تقاضای آزادی مشروط از سوی رئیس زندان در ماده ۱۵۸ آئین نامه بعنوان رابط زندانی با ماموران زندان در صورت بروز رفتار و اخلاق حسنه که به عنوان پاداش زندانی تلقی خواهد شد از اختیارات رئیس زندان است. بنابراین هیچ دلیل موجهی برای تخفیف مجازات قانونی محکوم علیه پس از صدور حکم قطعی بنظر نمی رسد و فقط در این ایام امتیازی که به زندانی تعلق می گیرد استفاده از آزادی مشروط است که آن با مدیریت و برنامه

ریزی و آموزش زندانیان در زندان از طریق مددکاران اجتماعی و سایر خدمتکاران زندان که واقعاً زحمات و دشواریهای بی شماری را در این عرصه متحمل می شوند، صورت می گیرد تا در نهایت با احساس ندامت و تغییر دیدگاه و افکار خود به این هدف مهم که افراد زیادی در تحقق آن نقش دارند برسد. البته جدای از اینکه زندان مکان مناسبی برای افراد نیست اما بعنوان مرکزی آموزشی به فعالیت می پردازد تا با آموزشهایی که در این دوران به زندانی داده، در زمان خروج زندانی از زندان او را در حرفه ای که قبلاً دوره دیده و مهارت کسب نموده بگمارد تا با این روش نیازهای خود و خانواده اش را تامین نماید. در مجموع زندان نقش سازنده ای در قبال افراد و همچنین در رسیدن به امتیاز آزادی مشروط که اهمیت زیادی برای زندانی دارد ایفا می کند.

بند دوم: وظیفه جامعه در قبال آزاد شده مشروط

زمانیکه حکومت پس از اجرای تمام یا قسمتی از عدالت نسبت به محکوم علیه، وظیفه خود را در قبال زندانی پایان یافته تلقی می نماید شخص آزاد شده خود را مواجه با دو مشکل بزرگ در مرحله جدیدی از حیات خود می یابد که از دید علمای حقوق این مرحله « بحران آزادی » نام گرفته است. لذا این دو مشکل عبارتند از ۱- عدم اعتماد جامعه به رها شده ۲- میل او به تکرار جرم فرد آزاد شده پس از رهایی از زندان وقتی وارد اجتماع می گردد مردم جور دیگری به او می نگرند و سعی می کنند از او فاصله بگیرند و او را به چشم محکوم سابق می بینند چون عرف بدین گونه است که کسی که وارد زندان می شود دیگر مانند افراد عادی نیست بلکه شخصی خطرناک است و باید برای حفظ آبرو و خطر از او فاصله گرفت اگرچه در درون خود یک نوع ترحم به او نیز احساس می کنند ولی بروز نمی دهند لذا این رفتار و واکنش منفی باعث دور شدن از اجتماع و تمایل به تکرار جرم را به خصوص در زندانیان رها شده ای که مسئولین زندان در دوران حضور زندانی در زندان بدرستی نتوانسته اند در امر اصلاح و تربیت و ترغیب او به زندگی شرافتمندانه، اثر مطلوبی بگذارند یا در اعطا آزادی مشروط زندانی رفتارش را با زیرکی کنترل تا خود را در شمول آزادی مشروط قرار داده و از زندان بگریزد و این عدم اهلیت از چشم مقامات زندان پنهان مانده و شاید شرط فسخ آزادی مشروط که اکثر کشورها آن را پذیرفتند این باشد.

بخش پنجم: آثار قانونی آزادی مشروط

همان گونه که اگر محکوم علیه در این دوران از آزمایشی که قانون برایش در نظر گرفته است سربلند بیرون آید از تحمل مجازات مقرر در حکم معاف می شود. بنابر این محکومیت او زایل نمی گردد و به قوت خود باقی است. یکی از آثار آزادی مشروط این است که اصل مجازات آزادی مشروط به صورت موقت اجرا نمی شود بدین و دارای آثار حقوقی از جمله احتساب برای تکرار جرم و عدم استفاده از تعلیق اجرای مجازات می باشد. (زراعت، ۱۳۹۲، ص ۲۸۶، ج دوم) در دوره آزمایش، زندانی معمولاً مانند سایر افراد جامعه از آزادی مطلق بر خوردار است. و این در صورتی است که دادگاه در اعطای آزادی مشروط به وی، او را از محدودیت هایی که می تواند اعمال نماید، باز دارد. (باهری، ۱۳۸۱، ص ۳۵۰)

همچنین دادگاه می تواند در صورت لزوم، محکوم علیه را تابع تدابیر نظارتی زیر قرار دهد.

- ۱- حضور به موقع در زمان و مکان تعیین شده توسط مقام قضایی یا مددکار اجتماعی ناظر
- ۲- ارائه اطلاعات و اسناد و مدارک تسهیل کننده نظارت بر اجرای تعهدات محکوم برای مددکار اجتماعی

۲۰۳

۳- اعلام هرگونه تغییر شغل، اقامتگاه یا جابجایی در مدت کمتر از ۱۵ روز و ارائه گزارش به مددکار اجتماعی و که دادگاه می تواند در جرائم تعزیری تا درجه ۵ در صورت وجود شرایط مراقبتی، محکوم به حبس را با رضایت خودش در محدوده مکانی مشخص شده تحت نظارت سامانه های الکترونیکی قرار دهد. (شامیاتی، ۱۳۹۲، ص ۱۹۱) ضمناً وقتی حکم آزادی مشروط محکوم به حبس توسط دادگاه صلاحیت دار صادر گردید، کفیل می تواند تقاضای فک قرار کفالت و همچنین صاحب وثیقه نیز می تواند تقاضای فک قرار وثیقه را بنماید. همچنین آزادی مشروط هیچ گونه اثری در حقوق خصوصی افراد ندارد و حتی اگر شخصی در اجرای ماده ۶۹۶ قانون مجازات اسلامی و یا ماده ۲ قانون نحوه اجرای محکومیت های مالی بازداشت شده باشد. حق در خواست آزادی مشروط را نخواهد داشت. چون این حبس ضمانت اجرای پرداخت حقوق خصوصی اشخاص است. (زراعت، ۱۳۹۲، ص ۲۸۶ و ۲۸۷) از دیگر آثار آزادی مشروط که در

ماده ۶۱ قانون مجازات اسلامی جدید بیان گردیده است ممنوعیت محکوم علیه از ارتکاب جرم است. در اینجا قانونگذار مشخص ننموده که صرف ارتکاب جرم توسط آزاد شده باعث فسخ آزادی مشروط می گردد؟ یا اینکه این امر باید از طریق محاکم بررسی و با صدور حکم قطعی، قابلیت اجرا پیدا کند. بنابراین حتی با صدور کیفرخواست هم نمی توان آزادی مشروط را فسخ نمود چون امکان این که کیفرخواست در شعب کیفری دادگاه ها رد گردد و مورد پذیرش واقع نگردد، وجود دارد. پس فقط با صدور حکم قطعی لازم الاجرا می توان آزادی مشروط را فسخ نمود.

بخش ششم: آثار و نتایج آزادی مشروط

آزادی مشروط مقدمه آزادی قطعی زندانی است. در این دوره محکوم علیه موقتاً از تحمل باقیمانده مدت مجازات حبس معاف می گردد. اگر مجازات اصلی دارای آثار تبعی باشد این آثار جریان خواهد داشت و مجازات های تمیمی مانند اقامت اجباری نیز هم چنان به قوت خود باقی خواهد بود. مدت آزادی مشروط، از تاریخ قطعیت صدور حکم آغاز می شود. بدیهی است که مدت آزاد مشروط، علی القاعده شامل بقیه مدت مجازات خواهد بود. اما در قانون مجازات اسلامی قانون گذار در ماده (۴۰) مدت آزادی مشروط را به تشخیص دادگاه واگذار کرده و مدت آن نیز، نباید از ۱ سال کمتر و از ۵ سال زیادتر باشد. از دیگر آثار آزادی مشروط می تواند این باشد که دادگاه نوعی نظارت بر رفتار فرد زندانی در طول دوره آزمایشی به عمل خواهد آورد. اگر دادگاه صادر کننده حکم محدودیتهایی را مانند نوبه ای زندانی آزاد شده مراکز تعیین شده و امثال آن را پذیرفته باشد. خود به خود نوعی نظارت بر رفتار زندانی در طول دوره آزمایشی به عمل خواهد آمد. با تقویت اقدامات حمایتی و تمهید سیاست نظارت در این دوره احتمال این که زندانی آزاد شده سربلند از این آزمایش بیرون آید فزونی است. اما بعد از آزادی کامل و قطعی زندانی محکومیت کیفری او کماکان باقی در سبج کیفری او محفوظ خواهد ماند. اگر بعد از آزادی مرتکب جرم دیگری شود در حکم تکرار جرم در مورد او اجرا خواهد شد. (محمدی، ۱۳۹۲، ۵۵) سیاست کیفری آزادی مشروط فرصت و مجالی برای مجرمین به حبس است تا با نشان دادن حسن اخلاق و رفتار خود بتوانند به آزادی مطلق برسند و این باعث می شود مجرم برای بازگشت به

اجتماع تا حدی که می تواند دست به جرم دیگری نزنند که این خود باعث اصلاح و انطباق اجتماعی بزهکار می شود. که یکی از اهداف مجازات است که در پی آن مجرم از آسیب های منفی زندان نیز دور می ماند و حتی باعث می شود مجرم برای دستیابی به آزادی مشروط از خود مستمراً حسن اخلاق نشان می دهد که این خود تا حدودی باعث بهبود محیط و رفتار دیگر زندانیها نیز می شود و می تواند با ایجاد راهکارهای جدید در قانون و ایجاد شرایطی برای زندانیان که برای دومین یا سومین بار محکوم به حبس شده با توجه به نوع جرم و شرایط روحی و اخلاقی مجرم، آنها نیز بتوانند از آزادی مشروط استفاده کنند و شاید امیدی هرچند کوچک برای تربیت و بهبود رفتار آنها باشد، اما این شرایط در مورد مجرمینی که از سن پایینی برخوردارند می تواند مؤثر باشد.

نتیجه گیری

یکی از مواردی که به دادگاه ها و قضات و محاکم عمومی این اختیار را می دهد که تا با اعمال شرایطی حبس زندانی را متوقف نمایند، اعطای آزادی مشروط است. آزادی مشروط وسیله ای است تا محکومان به حبس برای بدست آوردن آن باید مسیر درست را تجربه نمایند و نگرش خود را تغییر دهند تا با احراز این امر توسط مسئولان مربوطه، از آن بهرمنند گردند. در واقع آزادی مشروط از قرن ۱۹ میلادی با روی کار آمدن مکتب تحقیقی وارد حقوق جزا گردید و به عنوان یک امتیاز در جهت فرصت دوباره به محکومان به حبس قرار گرفت. البته این نهاد فواید زیادی داشت و مورد پذیرش کشورهای مختلف قرار گرفت و در حال حاضر نیز کاربرد مطلوبی در بازاجتماعی شدن، کنترل زندان و نفع دولت دارد. همان گونه که در تحقیق حاضر مورد بررسی قرار گرفت، اجرای آزادی مشروط در جهت نفع محکوم و جامعه می تواند به اصلاح و تربیت بزه کار کمک کند و او را برای بازگشت قطعی به کانون خانواده و جامعه خویش ترغیب نماید. دقت در اعطای این آزادی، تحت مراقبت قرار دادن محکوم در طول مدت آزادی مشروط و ایجاد امکانات برای اجتماعی شدن فرد، از مسائلی است که دقت در آن می تواند تأثیر این بنیاد اساسی حقوق را نشان دهد. قانونگذار ایران نیز بنا بر اهمیت این نهاد حقوقی هم در قانون قدیم و هم در قانون جدید مواد مختلفی را به این موضوع اختصاص داد. در باب طبیعت مجازات در قانون قبلی

یکی از شرایط آزادی مشروط منوط بر این بود که مجرم برای بار اول به حبس محکوم گردد. این امر متضمن این بود که فرد می بایست محکومیت حبس در پرونده کیفری خویش نداشته باشد. همان گونه که در تحقیق حاضر بحث گردید در قانون جدید چنین امری پیش بینی نگردیده و در عوض قانونگذار استفاده از آزادی مشروط را منوط به عدم استفاده قبلی نموده است. این امر نتیجه ای که در پی دارد این است که مجرمینی که سابق بر این جرایم سنگین مرتکب شده، در صورت انجام مجدد جرم همسان یا حتی شدیدتر بتواند از آزادی مشروط استفاده نماید که به نظر می رسد با توجه به فلسفه آزادی مشروط نقض غرض باشد.

منابع و ماخذ

۱. اخوت، محمد علی، تفصیل مسائل حقوق جزای عمومی، صابریون، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۵
۲. ایمانی، عباس، فرهنگ اصطلاحات حقوق کیفری، گنج دانش، تهران، ۱۳۸۲
۳. آخوندی، محمود، آئین دادرسی کیفری، جلد سوم، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول، تهران، ۱۳۶۹
۴. پاد، ابراهیم، حقوق کیفری اختصاصی، چاپ دوم، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۴۸
۵. پرادل، ژان، تاریخ اندیشه های کیفری، ترجمه علی حسین نجفی ابرند آبادی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی با همکاری نشر یلدا، ۱۳۷۳
۶. حبیب زاده، محمد جعفر؛ سرقت در حقوق کیفری ایران، تهران، دادگستر، ۱۳۸۵، چاپ اول، ج اول
۷. حجتی، سید مهدی؛ قانون مجازات اسلامی در نظم حقوق کنونی، تهران، میثاق عدالت، ۱۳۸۴، چاپ اول، ج اول
۸. حسینی شیرازی، سید محمد، الفقه، ج ۸۸، ص ۲۱۴، بیروت، دارالعلوم، چاپ دوم، ۱۴۰۹
۹. فیض کاشانی، محسن تفسیر صافی، ج ۲، ص ۳۳، چاپ اول، قم، دارالمرتضی.
۱۰. قربانی، علی اصغر جرم شناسی و جرم یابی سرقت، ص ۴۶، چاپ اول، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۷۱
۱۱. گارو، مطالعات نظری و عملی در حقوق جزا، ترجمه سید ضیاءالدین نقابت، جلد دوم، چاپ اول، ۱۳۷۵
۱۲. گلپایگانی، محمد رضا، الدر المنصود فی احکام الحدود، ج ۳، چاپ اول، قم، دار القرآن الکریم، ۱۴۱۷، ه.ق

۱۳. محسنی، مرتضی، دوره حقوق جزای عمومی (پدیده جنائی)، ج ۲، چاپ اول، تهران، گنج دانش، ۱۳۷۵
۱۴. معین، دکتر محمد، فرهنگ فارسی یک جلدی کامل، انتشارات ساحل، چاپ دوم ۱
۱۵. میر محمد صادقی، حسین، جرائم علیه اموال و مالکیت، چاپ دوم، تهران، نشر میزان، ۱۳۷۶
۱۶. میر محمد صادقی، حسین؛ حقوق کیفری اختصاصی (جرائم علیه اموال و مالکیت) تهران، میزان، ۱۳۸۳، چاپ اول، ج ۱۱
۱۷. نجفی، محمد محسن، جواهر الکلام، ج ۴۱، ص ۵۵۵ و شهید ثانی، مسالک الافهام (تهران: مرکز نشر دانشگاهی)
۱۸. نوربها، رضا، زمینه حقوق جزای عمومی، کتابخانه گنج دانش، چاپ ۲۸، نشر دادآفرین، تهران، ۱۳۸۹
۱۹. هدایت الله ستوده، آسیب شناسی اجتماعی: (جامه شناسی انحرافات)، تهران، آوای نور، ۱۳۸۰

